

Internet i političko komuniciranje u državama u tranziciji: Slučaj Bosna i Hercegovina

Lejla Turčilo*

SAŽETAK

Internet i politika u suvremenom su svijetu postali neodvojivi, te se tako polako uklanjaju zapreke slobodnom protoku informacija između donositelja političkih odluka i onih u čije se ime i korist one donose (javnosti). Države u tranziciji moraju pratiti suvremene tokove uklapanja Interneta u područje političkog komuniciranja, što istodobno uzrokuje i promjenu još uvijek dominantnih modela političkog komuniciranja na temelju tajnovitosti i netransparentnosti. No, u Bosni i Hercegovini, mreža i politika još se nisu sjedinile, osim u slučaju međunarodnih organizacija. Internet nije potpuno inkorporiran u političko komuniciranje u BiH (ili, točnije rečeno, to nije učinjeno na pravi način). Ključni uvjet za to je (što brža) primjena tehnologije i istodobna transformacija svijesti. Ta promjena zahtijeva odbacivanje načela tajnosti kao uvjeta političkog djelovanja vlasti i stranka u BiH, jer je apsolutno suprotno prirodi Interneta. Nužno je također ojačati svijest o značenju on-line kristaliziranja javnog mnijenja, te intenzivnije i kvalitetnije povezati on-line i off-line političku pozornicu.

Ključne riječi: države u tranziciji, političko komuniciranje, Internet, netransparentnost, Bosna i Hercegovina

* Lejla Turčilo, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina, e-mail: turcilol@fpnsa.edu.ba.

Ideal Interneta i njegova primjena u praksi

Internet je “tehnološki temelj organizacijskog oblika doba informacije: mreže.” (Castells 2003:11) Prema definiciji i prirodi, Internet je svjetska mreža. I koliko god to apsurdno zvučalo, globalnog dogovora o prirodi Interneta “prevedenoj” na jezik prakse, nema i teško da može biti. To je još uvijek “svojevrсна točka na pola puta između mrežne utopije i distopije.” (Castells 2003:14). U funkcioniranju mreže u cjelini, svakog apojedinačnog “njegova visočanstva korisnika”, ali i društvenih, državnih sustava u čiji kontekst “urañja” mreža, javlja se svojevrсна dihotomija Istok-Zapad (ili Sjever-Jug), i ona je više politička, gospodarska i kulturna nego li zemljopisna. I premda je, kako kaže Levin, dobra teorija najbolja praksa, uhvatimo li se u koštac s nimalo lakim i nimalo zahvalnim zadatkom usporedbe teorije o prirodi Interneta kao novog medija i praktičnih načina na koje on utječe na suvremenu političku i društvenu praksu uopće, otvara se niz pitanja a odgovori ovise o kontekstu u kojem se mreža koristi. Internet jest globalna komunikacijska mreža, no “njegova primjena i stvarnost proizvod su ljudskog djelovanja u specifičnim uvjetima raznolikih okolnosti.” (Castells 2003:17)

Koje su to, dakle, okolnosti koje utječu na različitu razinu i mogućnosti primjene Interneta u političkoj i društvenoj praksi suvremenog svijeta u cjelini, ali i *svih* njegovih dijelova? Kako je Internet još u ekspanziji i razvija se puno većom brzinom od istraživanja u tom području, cjelovitog odgovora nema, ali je moguće, barem u naznakama, razmotriti različite oblike njegove primjene i utvrditi im *pro et contra*. Upravo zato što se još razvija, unaprjeđuje i širi, i Internet – čini se – pati od iste “bolesti” kao i sve druge tehnologije na početku: ovisnosti od gospodarstvu. Dakle, glavni uzročnik dihotomije je gospodarska nejednakost, te ona uzrokuje *digitalni jaz*, kako između razvijenih i nerazvijenih zemalja i regija, tako i između ekonomski različitih slojeva unutar društ(a)va. “Prednosti Interneta ne treba posebice isticati, osobito u svijetu u kojem polovica stanovništva nikad nije razgovarala telefonom.” (O’Hara 2003:31) Zato se može zaključiti da je ideal Interneta jedan, ali u praksi se javljaju dvije tendencije vezane za mrežu, iz dva različita gospodarska, ali i politička konteksta:

- tendencija stvaranja nazovi globalne “Zapadne” Internetske javne sfere, osobito u području politike, čiji su nositelji iz razvijenih zapadnih zemalja, na čelu s SAD-om i
- tendencija pozicioniranja i inkorporiranja Interneta u javni i politički prostor manje razvijenih područja – tu su u specifičnoj situaciji države u tranziciji.

Obje se tendencije razlikuju od teoretski postavljenih idealnih modela funkcioniranja Interneta kao novog medija, a da bismo razumjeli odstupanja od idealnog koncepta nužno ga je barem naznačiti.

Teorija koju neki autori nazivaju *mrežnom utopijom* kaže da je Internet tehničko-tehnološka osnova demokracije, pluralizma, emancipacije i pozitivnog učinka globalizacije. Ona se oslanja na pozitivne učinke Interneta glede komuniciranja u cjelini. "Internet je promijenio naša shvaćanja prostora, vremena, javnosti, javnog djelovanja i interakcija", ističe Oblak, te dodaje kako je "Internetom uzrokovana elektronička javna sfera ne-lokalizirana, dijaloška, interaktivna, beskonačno otvorena i kao takva nudi mogućnost neposredne sinkrone i asinkrone interakcije." (Oblak 2002:66) Ključne osobine koje Internet odvajaju i čine drugačijim od svih drugih medija jesu:

- decentralizirana struktura;
- interaktivnost;
- nepregledna količina informacija i
- usmjerenost na korisnika.

Decentralizirana struktura je *differentia specifica* Interneta. Internet ruši raniji dominantni model: jedan emisioni centar – masovna publika i uvodi novo načelo mrežnog komuniciranja koje omogućuje "paradigmu AAA u posredovanju informacija: *anything* (bilo što), *anywhere* (bilo gdje) i *anytime* (bilo kad)." (Balle 1997:75) Internet također treba omogućiti svakom sudioniku u komunikaciji da ima ili može imati – dvojaku poziciju: nekad komunikatora (s malim troškovima, ako vlada potrebnim vještinama, može slati informacije); nekad recipijenta-primatelja poruka poslanih samo njemu ili onih koje je sam pronašao i smatra ih važnima, upotrebljivima i pouzdanima. Svako povezivanje barem dva kompjutera znači izgradnju *digitalnog mosta*, na kojem svaki od korisnika ima iste mogućnosti i raspolaže istim tehničko-tehnološkim potencijalom da bude i kreator sadržaja i njihov konzument. To je "pomicanje inteligencije s predajnika na prijamnik" (Negroponte 1998:33) od suštinskog značenja za razumijevanje Interneta kao novog medija i položaja njegovih korisnika u procesu korištenja mreže. Upravo zbog decentralizirane strukture "net je dobio dimenzije globalne zajednice neograničene zemljopisnim preprekama, profesionalnim statusom ili vezanošću za vlast." (Štambuk 1999:44) U toj je zajednici sve podređeno korisniku. Kapaciteti za pohranjivanje podataka višestruko su povećani, a troškovi smanjeni, što je znatno povećalo količinu podataka koji se stvaraju i pohranjuju. "Jedini troškovi stvaranja i pohranjivanja podataka na mreži su megabajti i gigabajti." (O'Hara 2003:25) Interaktivnost je ključna mjera vrijednosti Interneta, a mreža teži biti otvorenom i odgovorom (*feedbackom*).

Internet je, dakle, oblikovan kao tehnologija slobodne komunikacije, ali, ističe Castells, “rezultat tog projekta nije da smo sad konačno slobodni zahvaljujući Internetu – sve ovisi o kontekstu i procesu.” (Castells 2003:15) Upravo nas ta tvrdnja vraća na već spomenute tendencije implementacije mreže. Po čemu se one razlikuju međusobno i šta ih udaljava od ideala internetske mrežne komunikacije?

Oblak tvrdi da je “Internet doživio svojevrsnu preobrazbu od virtualnog prirodnog stanja (na samom početku, kada se vodio jednostavan, zabavan i neprofitan život na mreži) do virtualnog pluralističkog društva sa svojom ekonomijom i podjelom rada, kojem se traže zakonodavstvo i regulativa, a postaje sve atraktivnije ekonomskim, društvenim i političkim snagama koje su ga ranije zanemarivale.” (Oblak 2002:66) Upravo te snage imaju različit pristup i odnos prema Internetu – ovisi dolaze li iz razvijenih ili manje razvijenih društava i država. Može se reći da globalni informacijsko-komunikacijski procesi i dalje ostaju u razvijenom svijetu, koji se nameće kao “lokomotiva razvoja” u tom području. Na djelu je još uvijek svojevrsan *novomedijski elitizam*, koji izravno utječe na stupanj dostupnosti Interneta, koji bi, u teoriji trebao biti neograničen, ali je u praksi određen uglavnom ekonomskim čimbenikom. “Globalna javna sfera i dalje je premala, prebogata i uglavnom dolazi s engleskoga govornog područja da bismo je mogli smatrati globalnom.” (Chan u Voćkić Avdagić 2002:180)

Internet i države u tranziciji

Kakva je pozicija i koliki je utjecaj manje razvijenih država i zemalja u tranziciji na razvoj i primjenu Interneta? “Zemlje u tranziciji ovise o tome hoće li moći uspostaviti suradnju s razvijenim središtima ili će (p)ostati marginalna područja,” kaže Voćkić Avdagićeva (Voćkić Avdagić 2002:181). Problem je u činjenici da manje razvijene države, a osobito zemlje u tranziciji različito percipiraju, a time i receptiraju tehnologije Interneta i nove načine komuniciranja. Čini se da Horrocks na najbolji način opisuje problem (ne)razumijevanja prirode Interneta kao medija, kad – pozivajući se na McLuhana – govori o *retrovizorskoj analizi novih medija*, to jest o pokušaju da se nove medije, pa tako i Internet, shvati i razumije istom metodologijom kao tradicionalne medije (Horrocks 2001:23). Sasvim je jasno da takvo što ne može rezultirati uspjehom, te da Internet treba promišljati novom metodologijom i novim terminima, što zahtijeva i promjenu svijesti o njegovoj ulozi, važnosti i mogućnostima.

U informacijsko-komunikacijskoj sferi Internet je *inkarnacija globalizacije*. Kako ona ruši komunikacijski suverenitet država, to malim državama i

zemljama u tranziciji, a osobito državama nastalim raspadom ranijih socijalističkih država stvara dodatni problem – problem odnosa globalnog i nacionalnog identiteta i propadanja njihova teško i nedavno izborenog suvereniteta. Baš kao što su u 19. stoljeću nacionalne države slomile lokalne partikularizme, tako i potreba za integracijama danas prijeti nacionalnim identitetima. Donositelji političkih odluka i sudionici političkih (i komunikacijskih) procesa sada su sve više na supranacionalnoj razini, čime države prestaju biti jedini čimbenici međunarodnih odnosa, jer se u tom području javljaju različiti multinacionalni i transnacionalni faktori.⁽¹⁾ Za tijela vlasti u manje razvijenim državama to znači odustati od dijela svojih ovlasti u korist nadnacionalnih institucija, što je moguće samo ako su vladajuće strukture dovoljno otvorene, demokratske i imaju jasnu viziju budućnosti i položaja njihove države u svijetu.

No, rijetke su vlade u manje razvijenim državama koje bez otpora pristaju na te promjene, ali i na one u samom komunikacijskom procesu. Internet i mrežno povezivanje, u idealnom smislu, stvara otvoreni komunikacijski prostor i mogućnost otvorenog i demokratskog pluralizma. Otvorenost umjesto zatvorenosti, decentralizacija umjesto centralizma, dostupnost informacija umjesto tajnovitosti, višesmjernost umjesto jednosmjernosti u prijenosu informacija i suradnja umjesto antagonizma ključne su ideje koje promovira Internet. Mogu li lokalne i nacionalne vlade (posebice malih i država u tranziciji) odgovoriti na te izazove? U mnogim slučajevima, još uvijek postoji odnos nepovjerenja i napetosti između vlada i medija, a umjesto javnosti na djelu je tajnost rada, što se često pravda sigurnosnim, političkim i inim razlozima. Odnos nepovjerenja još je veći prema Internetu kao slobodnoj zoni “bez čuvara na vratima” (“*gatekeeper-free*”).

Koji su, dakle, osnovni uvjeti uključivanja “malih” država u “velike” globalne informacijsko-komunikacijske tokove? Kako smo već rekli tri su osnovna zadatka koja nacionalne vlade moraju ispuniti žele li slijediti globalne (informacijsko-komunikacijske) trendove:

- transformacija svijesti (institucije vlasti moraju biti u skladu s načelima otvorenosti i suradnje, svojstvenim Internetu),
- (što brže) prihvaćanje tehnologije, te
- adaptacija sustava (zatvoreni u otvoreni).

Internet i (političko) komuniciranje u Bosni i Hercegovini

Uzmemo li kao primjer države u tranziciji Bosnu i Hercegovinu i pokušamo li razmotriti mogućnosti njezina uključivanja u globalne tokove posredstvom Interneta, nužno je razmotriti nekoliko pitanja:

- Koje su specifične okolnosti i kako funkcioniše bosanskohercegovački sustav koji se uljučuje u novomedijska zbivanja?
- Tko su glavni sudionici političkih i društvenih zbivanja i u kojoj su mjeri otvoreni prema mreži?
- U kojoj su mjeri na snazi novomedijski elitizam i digitalni jaz te kako se bosanskohercegovačka javnost odnosi prema Internetu?
- Postoji li digitalna getoizacija (2) u bosanskohercegovačkom društvu?

Bosna i Hercegovina mala je država, u tranziciji, ali i država koja, iako je izašla iz rata prije nešto više od devet godina, još nosi teret prošlosti. Još uvijek je to više-manje podijeljena zemlja, s mnogo nacionalnih, entitetskih i lokalnih institucija vlasti i zaposlenih u njima. Informacijsko-komunikacijski sustav također nije jedinstven, a novomedijske tehnologije razmjerno se sporo primjenjuju. Moglo bi se reći da BiH ulazi u Internetsku galaksiju u “stanju informacijske smetenosti.” (pojam Castells 2003:14)

Kad je riječ o pluralizmu (stajališta, ideja, mišljenja), može se reći da je u Bosni i Hercegovini on još na neki način u sjeni partikularizma. Konkretno – još su na snazi podjele, a ne načelo višestrukog izbora i kad su informacije u pitanju.

Glavni nositelji političkih (pa i komunikacijskih) procesa su:

- međunarodne organizacije koje djeluju izvan bosanskohercegovačkog sustava, ali imaju izravan utjecaj na njega;
- institucije vlasti te
- političke stranke, iz čijih redova dolaze kadrovi u institucije vlasti.

No, različita je otvorenost prema Internetu kao novom mediju komuniciranja i “odnosa” prema javnosti(ma), kako bosanskohercegovačkima, tako i svjetskima.

Sada kada bi Bosna i Hercegovina trebala inzistirati na (re)integracijama u modernu Europu i na uključenju u suvremene globalne tokove (političke, ali i informacijsko-komunikacijske), povezivanje politike i Interneta trebao bi biti logičan slijed u razvoju. No, praksa daje argumente za suprotnu tvrdnju – Internet nije potpuno uključen u političko komuniciranje u BiH (ili nije primjenjen na pravi način). Institucije vlasti i političke stranke shvaćaju Internet kao oglasnu ploču, pa se mrežom koristi uglavnom za pisanje stranica koje, u osnovi, više potiču monolog, nego dijalog (3). Takvo korištenje novih tehnologija ima za cilj uvjeriti, a ne riješiti problem, a web stranice su tek digitalna verzija priopćenja za medije (*press release*), stranačkih biltena i sl. Većina stranaka koristi se web stranicama da na njih postavi svoje propagandne materijale, nakon što su donekle prilagođeni potrebama tog medija. Drugim riječima, većina stranaka koristi se web stranicama za prezentaciju (samoreklamira-

nje). Isti je slučaj i s većinom javnih institucija. One uglavnom upotrebljavaju web stranice za predstavljanje, najave i poruke. Sadržaj njihovih stranica je neprilagođen, ili su stranice nepotpune, prazne ("U izradi" – "*Under construction*"), ponekad čak i nedostupne. Informacije uglavnom služe da bi se potaknula pozitivna slika institucije. Takvo stajalište i osjećaj samodostatnosti u području političke komunikacije na Internetu zanemaruje osnovnu karakteristiku medija, a to je mogućnost primanja mišljenja i kritičkih opaski građana, to jest *dobivanje neposrednog odgovora*.

Čini se da je bosanskohercegovački politički Internetski prostor (4) najbolja potvrda Resnickove teze da "politika na mrežnim stranicama predstavlja strukturirano iskustvo i reflektira organiziranu strukturu političkog života u realnom svijetu (...) s razmjerno pasivnim građanima." (Resnick prema Oblak 2002:68) Oblak kaže kako je Internet doživio "prijelaz od nestrukturiranih, tekstualno podržanih i interaktivnih dijaloških praksi, prema organiziranim monološkim mrežnim stranicama" (Oblak 2002:62), ali u slučaju BiH čini se da ovih prvih nikada nije niti bilo, ili ako ih je i bilo riječ je o iznimkama, a ne o pravilu. I tada kada interaktivnosti na ovim, u suštini monološkim web stranicama ipak ima, ona je, čini se, shvaćena pogrešno. Naime, uglavnom se manifestira u tzv. ispitivanju stajališta korisnika ("*Polling*"), pa većina stranica, osobito onih političkih stranaka ima: "Pitanje dana", "Anketu za korisnike" i sl. To se često pogrešno naziva ispitivanjem javnog mnijenja iako je metodološki neutemeljeno, jer su ispitanici takozvani "samoodabrani" ("*self-selective*") korisnici (na pitanja, dakle, odgovaraju samo oni koji su imali interesa da: posjete web stranicu, a zatim i sudjeluju u anketi, pa uzorak nije reprezentativan). Unatoč tome, takvim se podacima često operira i manipulira, pa ih se i citira u tradicionalnim medijima. S druge strane, elektroničke adrese pojedina, institucija i stranaka na web stranicama često su neažurirane, netočne ili na poslani poštu nitko ne odgovara. *Ad hoc* mini testom osvjedočili smo se, primjerice, da od deset poslanih elektroničkih poruka na adrese institucija vlasti (pet) i političkih stranaka (pet) više od 50% institucija i stranaka ne odgovara: jedna se poruka vratila automatski, jer je adresa bila pogrešna, na jednu je stigao automatski odgovor ("*Automatic Response*"), samo na tri su odgovorile institucije ili stranke, to jest njihovi glasnogovornici, dok na pet poruka odgovor nije stigao ni za sedam dana (nakon toga se smatra da odgovor uopće neće stići).

Međunarodne organizacije u Bosni i Hercegovini imaju mnogo bolju novo-medijску prezentaciju, ali da bi mogli komentirati njihove web stranice nužno je znati kakav je specifični položaj međunarodnih organizacija u Bosni i Hercegovini. One djeluju u skladu s Murphyjevom "Teorijom djelovanja međunarodnih organizacija" (Murphy 1994): riječ je, naime, o suradnji i usklađenim

aktivnostima IGO-a (Međunarodne vladine organizacije – *International Governmental Organizations*), INGO-a (Međunarodne nevladine organizacije – *International Non-Governmental Organizations*) i BINGO-a (Poslovne nevladine organizacije – *Business Non-Governmental Organizations*), usmjerenima na četiri glavna područja (cilja):

- jačanje države i sustava upravljanja;
- jačanje društva;
- upravljanje i sprječavanje mogućih društvenih sukoba i
- jačanje gospodarstva.

U Bosni i Hercegovini djeluje četrdesetak “velikih” međunarodnih organizacija (5), a ono što je specifično jest da su neke poslale svoje misije na isti način kao i u druga područja, dok druge (poput Ureda visokog predstavnika (OHR), Međunarodnih vojnih snaga (SFOR), Europske policije (EUPM)) djeluju samo u Bosni i Hercegovini jer im je (kao OHR-u na primjer) mandat dodijeljen Daytonskim mirovnim sporazumom.

Međunarodne organizacije u Bosni i Hercegovini shvatile su *web* kao novi javni prostor i koriste se *on-lineom* u svojim svakodnevnim aktivnostima vezanima za odnose s javnošću. Njihove web stranice su u službi prezentacije misije (izjava o misiji (*Mission Statement*) je obvezatan dio gotovo svake stranice), ali ni dijaloška forma nije zanemarena (od deset poslanih e-mail poruka čak na sedam je stigao odgovor za dva dana.) Sadržaj stranica je uredan, pregledan i lako dostupan, a web stranice djeluju po hipertekstovom modelu (web stranica svake organizacije ima linkove na stranicama drugih organizacija) (6).

Kad je riječ o bosanskohercegovačkoj javnosti, Internet je samo djelimice ušao u širu uporabu i uglavnom se svodi na *surfanje*, *chat* i *e-poštu*. To se događa zato što je i unutar bosanskohercegovačkog društva na djelu svojevrsan *novomedijski elitizam* i *digitalni jaz*, koji je dosta teško prevladati zbog gospodarskog stanja u poslijeratnom razdoblju. Nabava kompjuterske opreme i Internetske veze nisu skupe samo malom dijelu bosanskohercegovačke populacije koja je zaposlena i živi uglavnom u gradovima (pa i tu se, prema istraživanju United Nations Development Funda (UNDP) za BiH u godine 2003., najčešće lista Internetom u Internetskim kafeima ili na radnom mjestu, a ne kod kuće). Internet još nije dostupan svuda i svima, iako se stalno povećava broj ISP-a (*Internet Service Provider* – tvrtka koja omogućava pristup Internetu). (7) a cijena i dalje je ograničava širenje mreže. (8) Oni koji imaju Internetski priključak (9), uglavnom se njime koriste jednostrano. Mrežu korisnici rijetko prepoznaju kao *globalnu virtualnu agoru*; uglavnom je shvaćaju kao “svjetski *hard disc drive* – još jedan u nizu projekata za eksternalizaciju pamćenja, sredstvo u kojemu možemo pronaći pohranjena iskustva i informacije i ništa više” (Breslow prema Jonesu 2001:57), kao digitalnu knjižnicu (10), pa većina gra-

dana ako im je mreža svakodnevno dostupna, na Internetu traži informacije a ne objavljuje ih. Tek su rijetki bosanskohercegovački korisnici prepoznali i drugu, mnogo važniju “stranu medalje” – interaktivnost i mogućnost da se govori o svojim stajalištima. Stoji činjenica da Internet može pridonijeti oblikovanju javnog mnijenja o važnim pitanjima bosanskohercegovačke društvene, pa i političke stvarnosti – kako to tvrdi Osmančević (Osmančević 2003:213) – ali tu je i pitanje o čemu raspravlja bosanskohercegovačka Internetska javnost u nastajanju. Već i letimičan pogled na neke od forumskih rasprava, pokazuje da se razgovara uglavnom o manje važnim temama i razmjenjuju se uglavnom poruke potpuno “obezvrijedjenog” sadržaja. (11) Jasno je, dakle, da su otvorene bezbrojne mogućnosti prijenosa *on-line* iskristaliziranog javnog mnijenja u *off-line* svijet, ali dok god se *on-line* javnost ne počne baviti važnim političkim pitanjima u *off-line* javnu sferu nema se što prenijeti. O *digitalnoj getoizaciji* u Bosni i Hercegovini se, dakle, može govoriti tek kao o mogućoj opasnosti koja je, ako je vjerovati Kluitenbergu, globalna koliko i sama mreža. Odgovornost za neprenošenje (ili rijetko prenošenje) gledišta (pa i alternativnih) iz *on-line* u *off-line* sferu u bosanskohercegovačkom slučaju (barem zasad) nije na *off-line* središtima moći, nego na bosanskohercegovačkim *on-line* korisnicima.

Zaključak

Internet i politika u suvremenom su svijetu postali neodvojivi, pa se polako uklanjaju zapreke slobodnom protoku informacija između donositelja političkih odluka i onih u čije se ime i korist te odluke prihvaćaju (javnosti). Zemlje u tranziciji moraju pratiti suvremene tokove uklapanja Interneta u područje političkog komuniciranja, što istodobno uzrokuje i promjenu još uvijek dominantnih načina političkog komuniciranja na temelju tajnovitosti i netransparentnosti. U Bosni i Hercegovini mreža i politika još se nisu sjedinili, osim u slučaju međunarodnih organizacija.

Činjenica je da Internet nudi brojne mogućnosti za reintegraciju Bosne i Hercegovine na unutarnjem planu i to u dva područja:

- reintegracija informacijsko-komunikacijske sfere i istodobna reintegracija javnosti (koja je još podijeljena po nacionalnoj, vjerskoj, pa i teritorijalnoj osnovi, baš kao što je podijeljen i medijski prostor) i
- (re)integracija političke i javne sfere u Bosni i Hercegovini (uklanjanje zapreka slobodnom i dvosmjernom protoku informacija između donositelja političkih odluka i javnosti u čije se ime i korist te odluke prihvaćaju).

Internet također može pomoći u globalnom komuniciranju Bosne i Hercegovine kao države, također u dva ključna područja:

- komuniciranje s prostorno dislociranom populacijom (bh. dijaspora) i
- komuniciranje s globalnim okruženjem (razvijanje državnog marketinga (“*State marketing*”) Bosne i Hercegovine zbog što brže i ravnopravnije integracije Bosne i Hercegovine u globalne europske i svjetske tokove).

Da bi se ove mogućnosti i realizirale u (političkoj) praksi potrebno je ispuniti nekoliko uvjeta, od kojih su najvažniji sljedeći:

- nositelji vlasti i institucije sustava trebaju prihvatiti mrežu po modelu prema kojem je prihvaćaju međunarodne organizacije u BiH – ne kao prijetnju vlasti (zasnovanoj na principu tajnosti), nego kao sredstvo ili medij koji jamči i olakšava javnosti ostvarivanje prava na informaciju i prava na odgovor i komentar (stajalište) o ključnim pitanjima bosanskohercegovačke društvene i političke stvarnosti;
- javnost treba postati dio globalnog sustava komuniciranja (što će se postići masovnijim uključivanjem u mrežno komuniciranje), a u tom sustavu mora znati praviti razliku između važnih i nevažnih pitanja, te mora inzistirati na tome da se takvo oblikovano javno mnijenje iz *on-line* svijeta obvezatno prenese na *off-line* javnu i političku pozornicu.

Gledajući idealno, Internet omogućuje nove oblike i načine komuniciranja, potpuno liberalne i demokratske. Mreža i politika moraju se, zato, i u Bosni i Hercegovini povezati i sjediniti. Tako će se i ta država uključiti u suvremene globalne tokove u komuniciranju i politici.

BILJEŠKE:

- ¹ Jelenka Vočkić Avdagić, govoreći o suverenitetu države o komunikacijama kaže: “Komunikacijski suverenitet države na novomedijskom fonu definitivno je propao: o suvremenim komunikacijama danas se više odlučuje u EU ili WTO-u, nego u nacionalnoj vladi.” (Vočkić-Avdagić 2002:35)
- ² Pojam E. Kluitenberga (predavanje održano u travnju 2004. u Media Centru Sarajevo, o temi *Digitalni javni prostor – iskorak u hibridizaciju*), odnosi se na situaciju u kojoj Internet samo prividno daje mogućnost da se “čuje i druga strana”, i da se promiču i drukčija gledišta. Naime, forumi, skupine, te *polling* istraživanja javnog mnijenja na web siteovima nude mogućnost da javnost promovira i alternativne ideje i stajališta, ali oni, osobito u manje razvijenim demokracijama, gotovo nikad ne izađu na *off-line* javnu scenu – Internet tako postaje svojevrstan geto alternativnih gledišta i njihovih nositelja, dok se u *off-line* svijetu i dalje preferira *mainstream* (prevladavajuće mišljenje).
- ³ Ako uopće i imaju web siteove, jer od mnoštva stranaka koje djeluju u BiH, samo mali broj ima web site: od 57 stranaka koje su sudjelovale na posljednjim parlamentarni izborima godine 2002. njih 18 ima predstavnike u Parlamentu, a od ostalih 18 devet nema web site (SNSD, BOSS, GDS, HSS, NHI, PDP, PROENS, SRS- RS, SPRS), jedna stranka (HKDU) ima stranicu na web siteu u domeni “.hr” (<http://www.posluh.hr/hkdu-bih>), a osam ih ima web site (HDZ (<http://www.hdzbih.org>), SDA (<http://www.sda.ba>), SBIH (<http://www.zabih.ba>), SDS (<http://www.sds-rs.org>) SDP (<http://www.sdp-bih.org.ba>), DNZ (<http://www.dnz-cazin.co.ba>)- site Općinskog odbora, ne cijele stranke, HSP (<http://www.hsp-bih.com>) i LDS (<http://www.liberali.ba>).
- ⁴ Iako se čini da ta sintagma sadržava *contradictio in adjecto*, pod pojmom “bosanskohercegovački politički Internetski prostor” podrazumijevamo web site-ove političkih institucija i organizacija imanentnih bosanskohercegovačkom političkom sustavu.

- ⁵ Prema podacima na <http://www.encyclopedia.thefreedictionary.com/Bosnia>
- ⁶ Web site Balkan Web (<http://www.balkanweb.com/bosnia/organizations.html>) nudi linkove na najbolje siteove međunarodnih organizacija u BiH (političkih, gospodarskih, sigurnosnih, te nevladinih), među kojima su: OHR (Office of the High Representative in B&H – Ured visokog predstavnika u BiH: <http://www.ohr.int>), OSCE Mission to B&H (Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini: <http://www.osce.org>), IOM (International Organization for Migrations – Međunarodna organizacija za migracije: <http://www.iom.ba>), ICTY (International Crime Tribunal for War Crimes in Former Yugoslavia- Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji: <http://www.un.org/icty>), SFOR (Security Forces – Sigurnosne trupe: <http://www.nato.int/sfor>), NDI (National Democratic Institute – Nacionalni demokratski institut: <http://www.ndi.org/worldwide/cee/bosnia/focusgroups/bosnia>)
- ⁷ Broj Internetskih Service Providera (ISP- kompanija koja omogućuje pristup Internetu) 2000. godine bio je 3, a u 2003. godini povećan je na 30, od čega je najveći broj privatnih Internetskih Servis Providera.
- ⁸ Za pohvalu je, recimo, bila provedba projekta tzv. kablenskog Interneta prije nekoliko mjeseci, što je učinio jedan ISP i jedna kablenska TV mreža (Logosoft i HS TV), ali u tim tvrtkama kažu da su naišli na začuđujuće mali odziv građana. Razlog tome je cijena uvođenja kablenskog Interneta – iznosi 110 KM (80 KM pristupna taksa i 30 KM osposobljavanje mreže) plus mjesečna pretplata 33-79 KM i 7 KM na mjesec za kablenski modem.
- ⁹ Broj registriranih korisničkih imena (*username-a*) godine 2003. bio je 65.000, što je za 20.000 više u odnosu prema 2001. godini, ali je još uvijek premalo u odnosu prema populaciji Bosne i Hercegovine od 3,989.018 (prema podacima <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/bk.html>)
- ¹⁰ Čak i slogan najvećega ISP-a BihNeta glasi: “Učlanite se u najveću knjižnicu na svijetu!”
- ¹¹ Top tema forumskih diskusija u BiH krajem travnja 2004., dakle u doba kada se u većini drugih zemalja govorilo o širenju EU i mogućnostima ulaska u tu integraciju, bio je rezultat nogometnog derbija Željezničar-Sarajevo, što dovoljno govori o tematskoj depolitiziranosti takvih rasprava.

LITERATURA:

- Balle, F. (1997) *Moć medija, mandarin i trgovac*, Beograd: Clio
- Bucy E.P. (2002) *Living in the Information Age*, Belmont: Wadsworth
- Castells M. (2003) *Internet galaksija*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
- Everard, J. (1999) *Virtual States: Globalization, Inequality and the Internet*, London: Routledge
- Hague, B.N., Loader, B.D. (1999) *Digital Democracy*, London: Routledge
- Horrocks, C. (2001) *Marshall McLuhan i virtualnost*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
- Jones, S. (2001) *Virtualna kultura*, Beograd: Biblioteka XX vek
- Negroponte, N. (1998) *Biti digitalan*, Beograd: Clio
- Oblak T. (2002) “Internet kao medij i normalizacija kibernetičkog prostora” u *Medijska istraživanja – znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, Zagreb 8 (1)
- O’Hara K. (2003) *Platon i Internet*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
- Osmančević E. (2003) *Internet, tradicionalna i virtualna javnost*, Sarajevo: Magistrat
- Štambuk V. (1999) *Internet i politika*, Beograd: Verzal press

Vočkić Avdagić J. (2002) *Suvremene komunikacije ne/sigurna igra svijeta*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka

Vočkić Avdagić J. (2002) *Političko komuniciranje i demokratska konsolidacija*, Sarajevo: Centar za promociju civilnog društva

Lejla Turčilo

The Internet and Political Communication in Countries in Transition: the Case of Bosnia-Herzegovina

SUMMARY

The Internet and politics have become undistinguishable in the contemporary world, helping slowly to remove barriers to free information flow between political decision-makers and those in whose name these decisions are made (the public). Countries in transition cannot but follow the contemporary processes of incorporation of the Internet into the political communication sphere, which then causes changes in the (still) dominant models of political communication, based on secrecy and non-transparency. However, in Bosnia-Herzegovina there is no “unification” of network and political life, except in the case of international organizations. The Internet is not completely incorporated in political communication in that country (or, to be more precise, it is not incorporated in the proper manner). The key precondition of optimal use of the Internet in the political communication sphere is prompt application of technology with a simultaneous transformation of people's mind sets. This transformation includes the rejection of the principle of secrecy in the political activities of the government and political parties in B&H, which stands in stark contrast to the nature of the Internet. It is also necessary to cultivate public awareness about the importance of on-line public opinion and the need to distinguish more clearly between the on-line and off-line political scene.

Key words: countries in transition, political communication, Internet, non-transparency, Bosnia-Herzegovina